

Essenvelt of Essenveld?

Van buitenhof in Koudekerke tot woonwijk van Middelburg

In *De Wete* van juli 2007 werden enkele buitenplaatsen en buitenhoven langs de Oude Vlissingeweg te Middelburg belicht: Zorgvrij, Gaternisse, Veldzigt, Welgelegen, De Parel en Casa Cara.¹ Een eindje verder langs de “steenwech van Middelburch naar

Kleine Abeele/Thuinenburg heeft mevrouw O. Jacobs-Stroo uitgebreid onderzoek gedaan. Zij schreef hierover in *De Wete* van oktober 2002.² Het huidige Thuinenburg is herbouwd na de Tweede Wereldoorlog. Van het buitenhof Essenvelt is niets meer

De locatie van het voormalige buitenhof Essenvelt. De restanten van de sloop van kwekerij Adriaanse liggen op de voorgrond. (foto Leo Hollestelle, juni 2008).

Vlissinge” lagen nog andere buitenhoven en boerderijen. Ter hoogte van Klein Abeele, bij de splitsing met het Reierswegeling, lagen de buitenhoven Essenvelt en Thuinenburg. Op dit punt kwamen de grenzen van vier gemeenten bij elkaar. Het gebied rechts van de weg behoorde tot de gemeente Koudekerke, het land links van de weg tot aan het Reierswegeling was grondgebied van Middelburg. Aan de zuidzijde van het wegeling lag nog een stukje Welzinge (gemeente Ritthem) en iets verder richting Groot Abeele begon de grens met Oost-Souburg. Zodoende lag Essenvelt in de gemeente Koudekerke en Thuinenburg op Ritthem's grondgebied. Naar de geschiedenis van de hofstede

over. Op de plaats waar het hof heeft gelegen stond het complex van kwekerij Adriaanse dat in het voorjaar van 2008 is gesloopt. De naam Essenvelt is echter weer actueel. De gemeente Middelburg wil de komende jaren een nieuwe woonwijk bouwen ten zuiden van de Erasmuswijk. Het gebied is 16 hectare groot en ligt tussen de Oude Vlissingeweg en de spoorbaan Middelburg-Oost-Souburg. De naam van deze woonwijk was aanvankelijk Erasmuswijk-Zuid, maar het te ontwikkelen gebied – voor ongeveer driehonderd woningen – wordt nu vernoemd naar het buitenhof dat er in de achttiende eeuw heeft gestaan.

Aankoop

Wanneer het hof Essenvelt is gesticht, is niet bekend. Op de Visscher-Romankaart van 1678 is in die hoek wel beplanting te zien maar geen bebouwing. Op de tiendkaart van 1691 (blok Schuylwerve) is dit

wel het geval. Op de kaart van de Hattin-ga's uit 1750 prijkt het landgoed in volle glorie, met veel bos en enkele vijvers. Als eigenaar wordt genoemd "Hr. van Essen". Dat klopt ook aardig met de gegevens uit het transportregister van de Landvierschaar van Vlissingen. Daarin staat vermeld dat op 28 februari 1710 een "monsieur Jacobus van Essen" koper is van "een hofstede met Heerewoning, boerewoning, stallinge en bakkeete". Hij kocht het landgoed van "monsieur" Cornelis Taarling, koopman in Middelburg. Het lag in het Pieter Cornelis Lievensblok op het grondgebied van Koudekerke. In andere archiefbronnen wordt het buitenhuis Essenveld met een d genoemd.

In dezelfde koop kocht Van Essen ook een hofstede in het "Block benoorden den Abeele". Die lag aan de Abeelse Zandweg, thans Abeelsewegje (bij Groot Abeele). Ook werden diverse stukken land in de Haijman bij Klein Abeele en in Welzinge

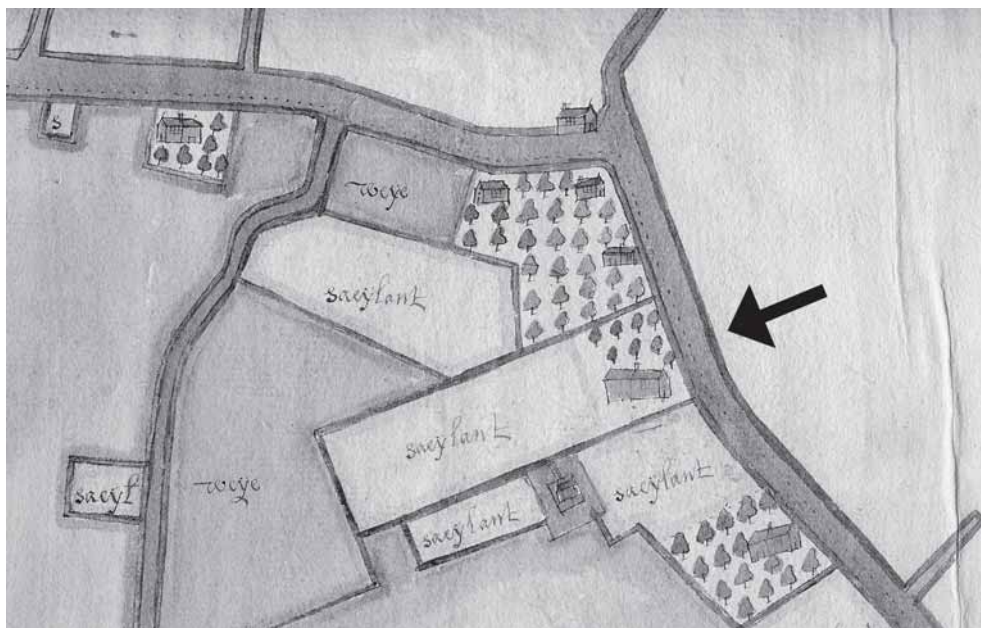
aangekocht. De totale oppervlakte bedroeg ongeveer 36 gemeten (ruim 14 hectare).

De hoogste bieder

In 1763 zijn het herenhuis en de hofsteden overgegaan naar Willem de Meester. In 1778 kwam Essenveld in bezit van Pieter Bos. Diens weduwe werd in 1804 als eigenaar vermeld.

Volgens een advertentie in de *Middelburgsche Courant* van 22 juni 1809 werd op donderdag 6 juli een "hofstede met heerenhuizinge, zomerhuis en stal genaamt Essenveld" te koop aangeboden. De totale oppervlakte bedroeg 42 gemeten, waarvan ongeveer 39 gemeten verpacht waren aan Jacob Reierse, de buurman die aan de overkant van de weg boerde op de hofste-

Detail van de kaart van het tiendblok Schuylwerve uit 1691 met daarop Essenveld en omgeving. (Zeeuws Archief, Particuliere tienden Walcheren, inv.nr. 8.12)

de Thuinenburg. De pacht of huur liep nog door tot medio 1811, wellicht tot na het binnenhalen van de oogst. De overige twee gemeten, met het herenhuis, waren verpacht tot augustus 1809, zodat dat al kort nadien vrijkwam.

Reierse had wellicht veel belangstelling voor het land dat hij zelf gebruikte en hij

Van kaart tot opgraving

Tot zover het archiefonderzoek. Vragen als hoe het buitenhof Essenveld er precies heeft uitgezien en welke sporen de bewoners hebben achtergelaten kunnen met behulp van archeologisch onderzoek worden beantwoord.

De gemeente Middelburg stelde al tijdens

Men adverteert dat men op *Donderdag den 6 Julij 1809, des Nademiddags ren Vier Unren, te Middelburg* in het Logement het *Huis van Domburg*, publicq en met den *Stokke* zal presenteren te Verkoopen: een **HOFSTEDE**, met zijn *Heerenhuizinge, Zomerhuis en Stal*, genaamd **ESSEVELD**, staande en gelegen aan de *Vlisfinghe Rijkweg* even over den *Kleinen Abeele*, met de volgende *Landen* saam bedragen *41 Gemeten 133 Roeden*, en van de vorenstaande *Hofstede en Landen* zijn *39 Gemeten 11 Roeden* Verpact aan *Jacobus Reyers* tot primo Meij 1811, voor *ƒ 117 : 2 vls.* den hoop 's Jaars, en van de *Heeren Huizinge* met de resterende *2 Gemeten 122 Roeden* komt den *Kooper* op het gebruik primo Augustus 1809. De *Verponding* van dit *Hof en Landen* is bij *Anticipatie* over 1803 betaald mer *ƒ 290 : 9*. *Breeder in de uitgeplakte Kaarten gespecificeert.* En is drie dagen voor de *Verkoop*ing van een feder te zien.

Advertentie van de openbare verkoop van Essenveld in de Middelburgsche Courant van 22 juni 1809. (Zeeuws Archief)

zal waarschijnlijk flink meegeboden hebben. Of misschien ook niet, want het was de tijd van de Franse overheersing en het gonsde van de geruchten over een naderende invasie door de Engelsen, die ongeveer een maand later zou plaatsvinden bij Vrouwenpolder. Het was dus niet zo'n beste tijd voor het verkopen van onroerend goed. Hoe het ook zij, Reierse werd hoogste bieder en kwam dus in het bezit van de hofstede Essenveld en de hofstede Zandweg of Zandhof.

Hoe het verder is gegaan met Essenveld is niet bekend, maar vermoedelijk is het niet lang daarna gesloopt, mogelijk na het overlijden van Jacob Reierse in 1815. Bij het overlijden van Adriana Baijens, de weduwe van Jacob Reierse, in 1837 wordt in een inventaris nog wel de hofstede Zandweg genoemd, maar Essenveld niet meer. Op de kadastrale kaart van Koudekerke sectie E van 1823 staan alleen de grachten aangegeven.

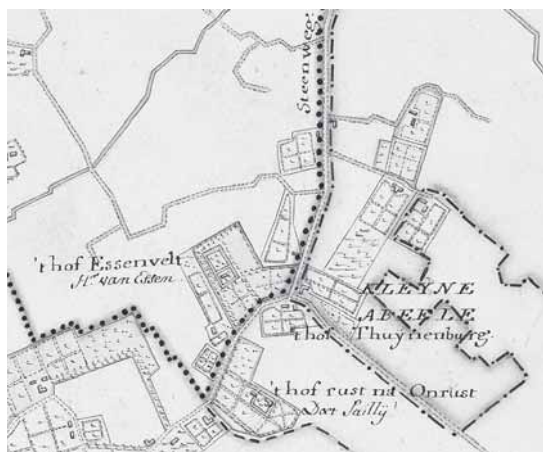
de planvorming voor de nieuwe woonwijk de nodige fondsen ter beschikking om archeologisch onderzoek te laten uitvoeren. In overleg met de Walcherse Archeologische Dienst werd een plan van aanpak opgesteld. Met hulp van het Zeeuws Archief werd een inventarisatie gemaakt op basis van bekende gegevens, zoals historische en geomorfologische kaarten, bekende vondsten en vindplaatsen, (lucht)fotografische documentatie en archiefmateriaal. Om de betrouwbaarheid van deze gegevens te testen werd vervolgens een archeologisch booronderzoek verricht door het Archeologisch Diensten centrum (ADC), waardoor de ligging van het buitenhof beter kon worden afgekend. Door middel van proefsleuven werden de bewaringstoestand en de precieze aard van de sporen vastgesteld.

Dit onderzoek werd in de zomer van 2007 door RAAP (Regionaal Archeologisch Archiverings Project) uitgevoerd en toonde aan dat de ligging, zoals verondersteld op basis van het vooronderzoek, vrij precies bleek te kloppen. Op vier plaatsen werd de gracht die om het buitenhof lag, aangesne-

den. Alleen de kopse kant aan de noordwestelijke zijde viel buiten het bereik van de sleuven. Delen van de gracht zijn voorzien van een beschoeiing met houten planken.

Gracht en bruggenhoofden

Het buitenhof bestond uit twee delen, een

Essenvelt en Thuinenburg op de kaart van Walcheren van de Hattinga's, ca. 1750. (Zeeuws Archief, Atlas Hattinga Zeeland, deel I, nr. 23)

voorterrein in het noordwesten en een hoofdterrein in het zuidoosten, die van elkaar gescheiden waren door een gracht. Deze situatie is ook op die manier weergegeven op de kaart van de Hattinga's uit 1750. In de gracht werden tijdens het archeologisch onderzoek de resten van twee bruggenhoofden teruggevonden. Het lijkt erop dat bij het uitgraven van de gracht een hoeveelheid grond is blijven liggen als basis voor de brug. Hieromheen werd een beschoeiing van vierkante houten palen gezet met daartussen horizontaal geplaatste planken. Waar de grond verzakte, werd deze versterkt met los puin. Erover-

heen waren vermoedelijk planken gelegd die de verbinding tussen hoofd- en voorterrein moesten vormen. Deze planken werden niet teruggevonden tijdens het onderzoek. Enkele mooie parallellen zijn te vinden bij het Huys den Dolphijn (ten zuiden van Middelburg) en het kasteel te West-Souburg.

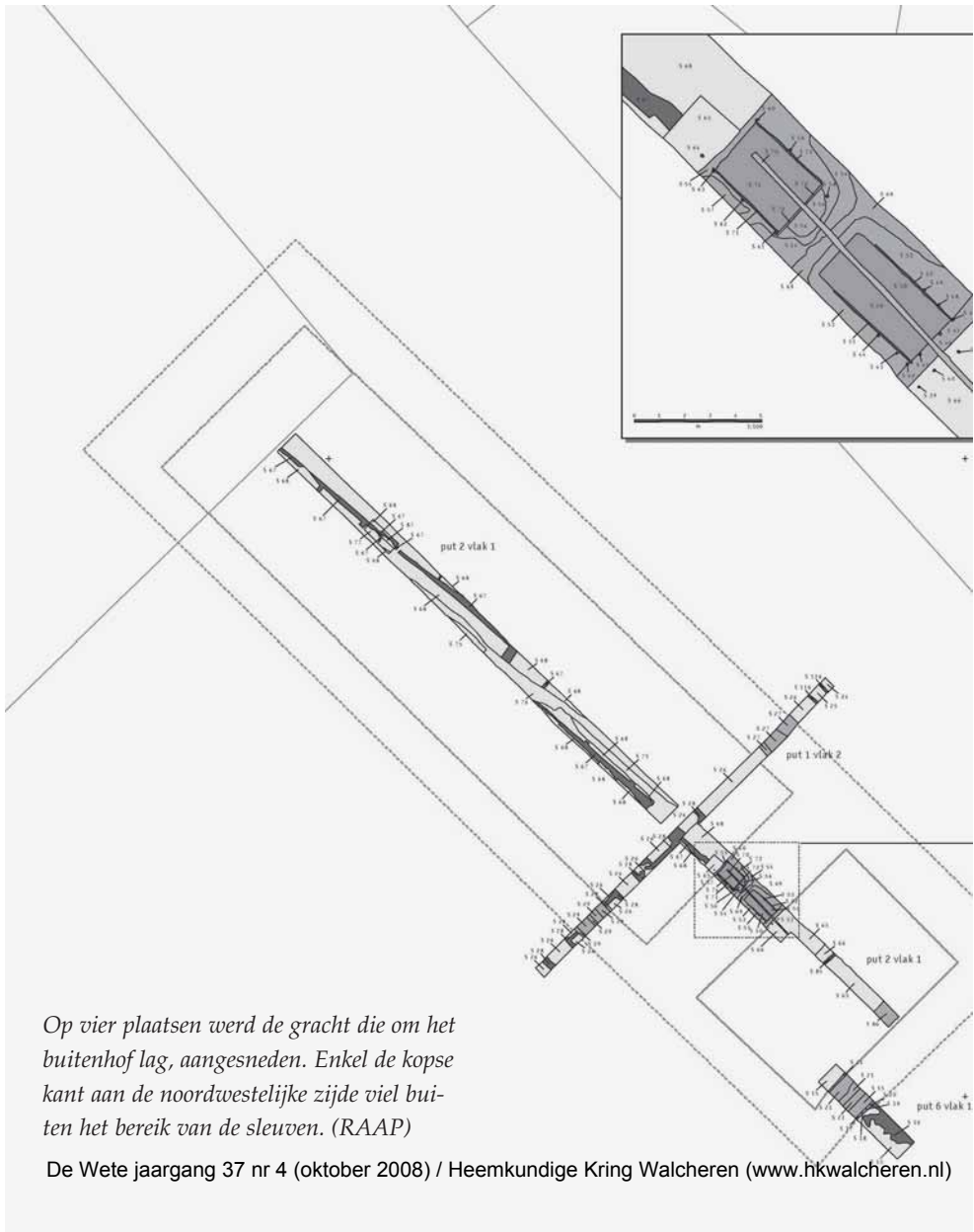

De grachten van Essenvelt op de kadastrale minuutplan van Koudekerke, sectie E2, 1823 (later Middelburg, sectie K1). (Zeeuws Archief, Kadastrale plans, cat.nr. 1260)

Onderzoek van een van de houten palen van het bruggenhoofd toont aan dat het gaat om eikenhout dat mogelijk afkomstig is uit Oost-Denemarken en dat volgens dendrochronologisch onderzoek na 1534 is gekapt. Op het hout zijn nog sporen van bewerking aanwezig die aantonen dat de paal die tot in het veen geslagen was, niet tot de constructie van de brug kan hebben behoord. Het gaat dus om hergebruikt constructiehout, bijvoorbeeld van een schip of een gebouw. Tijdens het onderzoek werden geen sporen van een woonhuis gevonden. Mogelijk viel de bebouwing, weergegeven op de

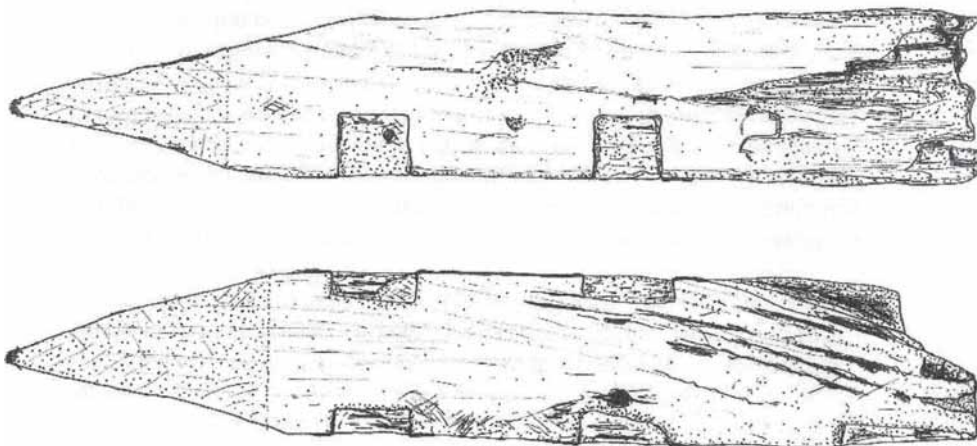
kaart van de Hattinga's, net buiten het bereik van de proefsleuf. Het voorterrein staat op alle historische kaarten leeg weergegeven en zal waarschijnlijk dienstgedaan hebben als tuin. Het aantal vondsten is beperkt en bestaat grotendeels uit aardewerk, een beetje glas, metaal, bouw materiaal en – opval-

lend – een leren sandaal die gevonden werd naast de brug. De vroegste vondsten dateren uit de late middeleeuwen, circa 1250-1500, maar zijn zeer waarschijnlijk niet in verband te brengen met Essenvelt zelf, eerder met middeleeuwse moer- ningsactiviteiten op deze plek. De meeste vondsten zijn te plaatsen in de periode

1500-1850, met focus op de periode na 1650. Dit is deels in overeenstemming – op basis van het archiefmateriaal – met de tijd waarin het buitenhof in gebruik is geweest. Maar het materiaal van vóór 1650 roept vragen op. De concentratie van het zestiende- en vroeg-zeventiende-eeuws materiaal bevindt zich ter hoogte

zoekt of elementen van de vroegere bestemming of bewoning van het terrein kunnen worden verwerkt in het te ontwikkelen gebied. Indien dit niet voor Essenvelt mogelijk blijkt, zal het buitenhof aan nader onderzoek worden onderworpen in de vorm van een opgraving. Dit onderzoek kan een aanvulling bieden op de geschre-

van de brug en behoort misschien nog tot het serviesgoed van de familie Van Essen (erfstukken?). Een tweede mogelijkheid is het bestaan van een voorloper van Essenvelt. Dat zou dan een vrij bescheiden complex zijn geweest, dat niet op de kaart van Visscher-Roman uit 1678 is getekend, vanaaruit het buitenhof is gegroeid. De archiefbronnen geven aan dat Jacobus van Essen in 1710 een hofstede met toebehoren kocht, hetgeen mogelijk het vroegere vondstmateriaal kan verklaren.

Vrijwaring

Buitenplaatsen en -hoven vormen een belangrijk onderdeel van de zogenoemde Walcherse onderzoeksagenda. Dat betekent dat bij de aanleg van woonwijken, bedrijventerreinen en wegen wordt onder-

Tekening van een bij het graven van de sleuven gevonden eikenhouten paal, mogelijk afkomstig uit Oost-Denemarken en volgens dendrochronologisch onderzoek na het jaar 1534 gekapt. Op het hout zijn sporen van bewerking aanwezig die aantonen dat de paal die tot in het veen geslagen was, niet tot de constructie van de brug kan hebben behoord. Het gaat dus om hergebruikt constructiehout, bijvoorbeeld van een schip of een gebouw. (RAAP)

ven en cartografische bronnen en bovendien informatie verschaffen over de woon- en leefomstandigheden op en rond de vroegere hofstede. In overleg met archeologen, de afdeling Ruimtelijk Beleid van de gemeente Middelburg en architectenbureau Lubbers is een concept uitgewerkt, waarbij de historische situatie een belang-

Het aantal vondsten is beperkt en bestaat grotendeels uit aardewerk, een beetje glas, metaal, bouw materiaal en een leren sandaal die gevonden werd naast de brug. (RAAP)

rijk uitgangspunt voor de planvorming van de nieuwe woonwijk vormt. Hierdoor kan het buitenhof van Jacobus van Essen ook in de nieuwe bestemming 'voortleven'.

Bram Silkens, J. Kaljouw
met medewerking van Leo Hollestelle

1. J. Kaljouw, *Van Zorgvrij tot Buitenrust. Buitenplaatsen en herenhuizen langs de Oude Vlissingseweg*, in: 'De Wete', 36e jrg., nummer 3 (juli 2007), p. 7-14.
2. O. Jacobs-Stroo, *Kleine Abeele. De geschiedenis van een boerderij op de grens van vier gemeenten*, in: 'De Wete', 31e jrg., nummer 4 (oktober 2002), p. 14-18.

Geraadpleegde bronnen

– G.H. de Boer. 'Plangebied Erasmuswijk Zuid, Gemeente Middelburg. Archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek'. RAAP-notitie 1774. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam 2006.

– I.A. Schutte, F. Stevens en B. Silkens, 'Plangebied Essenveelt te Middelburg. Gemeente Middelburg. Archeologisch vooronderzoek: een inventariserend veldonderzoek (proefsleuven)'. RAAP-rapport 1627. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam 2007.

– M. Stiekema en J. Walstra, 'Middelburg-Erasmuswijk Zuid (gem. Middelburg). Een inventariserend veldonderzoek in de vorm van boringen'. ADC-rapport 806. ADC Archeoprojecten, Bunschoten 2007.

– M. van den Broeke, 'Jan Arends. Buitenplaatsen op Walcheren. Aanhangsel: Leven en werken van Jan Arends (1738-1805)', Alphen aan den Rijn 2001.

– J.P. van den Broecke, 'Middeleeuwse kastelen van Zeeland', Delft 1978.

– Zeeuws Archief:

- Rechterlijke Archieven Zeeuwse Eilanden, inv.nr. 1297.

- Archief Polder Walcheren 1511-1870 inv.nr. 933 (Vergaarboek Westwatering).

- Memories van successie.

- Archief Particuliere tienden Walcheren inv.nr. 8.12.

- Middelburgsche Courant 1809.

- Kadastrale plans cat.nr. 1260.